

*Sabrīna Vītmane Puri (Sabrina Wittmann-Puri), juriste
Eiropas Cilvēktiesību tiesa*

Pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošana ES un Stambulas Konvencija

Finansējums piešķirts Eiropas Komisijas «Tiesību, vienlīdzības un pilsonības programmas 2014. – 2020. gadam ietvaros.

1

Saturs

- Ceļš uz Stambulas Konvenciju (SK)
- ES un Stambulas Konvencija
- SK saturs, pieejas un ietekme
- Kā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra ir ietekmējusi Stambulas Konvenciju un otrādi?

2

Ceļš uz Stambulas Konvenciju

- Eiropas Padomes iniciatīva
- Eiropas Padomes Ministru komitejas 2002.gadā pieņemtā Rekomendācija REC (2002)5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību.
- Eiropas mēroga kampaņa no 2006. līdz 2008. gadam, lai apkarotu pret sievietēm vērstu vardarbību.
- Vairākās Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas rezolūcijās un rekomendācijās izteikts aicinājums pieņemt juridiski saistošus standartus cīņai pret vardarbību, kas vērstas pret sievietēm, un vardarbību ģimenē.
- 2008. decembris: Ministru komiteja izveido CAHVIO ekspertu grupu (Ad Hoc komiteja pret sievietēm vērstas vardarbības un vardarbības ģimenē novēršanai un apkarošanai), lai izstrādātu konvencijas projektu.

3

Stambulas Konvencija (SK)

- Pirmais projekts pabeigts 2010. gada decembrī
- Atvērts parakstīšanai 2011. gada 11. maijā (var pievienoties arī dalībvalstis, kas nav Eiropas Padomē)
- Pašreizējais ratifikācijas stāvoklis: SK ir parakstījušas visas Eiropas Padomes dalībvalstis, izņemot Krieviju un Azerbaidžānu
- Pirmā valsts, kas ratificēja SK, bija Turcija (2012. gada 12. martā)
- Stājās spēkā 2012. gada 1. augustā (pēc tam, kad to bija ratificējušas 10 valstis)
- Šobrīd 45 valstis plus ES ir parakstījušas SK, un 34 valstis to ir ratificējušas.
- Latvija: parakstīja 2016. gada 18. maijā, vēl nav ratificējusi

4

ES pievienošanās SK

- 2021. gada februāris: Visas ES dalībvalstis un ES ir parakstījušas SK; to ir ratificējusi 21 ES dalībvalsts
- Hronoloģija: Eiropas Padome 2017. gada maijā nolemj, ka lēmuma projekts par SK parakstīšanu jāsadala divās daļās:
  - Tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās un
  - Patvērums un neizraidīšana
- 2017. gada 13. jūnijs: ES paraksta SK
- Eiropas Parlamentam jānodod piekrišana ratificēšanai
- Bažas:
  - ES pievienošanās tvērums (EST tika aicināta sniegt atzinumu);
  - Dažu ES dalībvalstu iebildumi pret saturu

5

Problēmas ES dalībvalstīs

- Problēmas ar ratifikāciju: vairākas ES dalībvalstis, sevišķi Bulgārija un Slovākija, apgalvo, ka SK ir «Trojas zirgs» ar mērķi ir ieviest «trešo dzimumu» un viendzimuma laulības.
- Bulgārijas Konstitucionālā tiesa pasludinājusi SK par «antikonstitucionālu» (2018. gada 27. jūlijs)
- Polija 2020. gada jūlijā paziņoja, ka izstāsies no SK.
- Apgalvojums, ka vārda «dzimums» lietošanai konvencijā ir aplēpti mērķi un ietekme, ir nepatiess!
- Vārdu «dzimums» Konvencijā lieto, lai norādītu, ka jautājums par vīriešu un sieviešu «dzimumu stereotipiem un lomām» ir jārisina, jo tas ietekmē vārdarbības turpināšanos pret sievietēm.
- Faktiski SK lietots vārda «dzimums» binārais jēdziens!

6

ES pievienošanās SK

- 2019. gada 28. novembrī: Eiroparlaments aicina Eiropas Padomi steidzami ratificēt SK
- 2020. gada 25. novembris: Komisārs Dalli uzsver, ka ir nekavējoties ES mērogā jāvēršas pret vardarbību pret sievietēm, īpaši tāpēc, ka mājsēdes laikā vardarbība ir pieaugusi, bet iespējas paglābties un meklēt palīdzību ir samazinājušās.
- Šobrīd: Komisijas apņemšanās par ES pievienošanos SK ir iekļauta tās 2021. gada darba programmā

7

SK saturs: Definīcijas (SK 3.pants)

- Vardarbība pret sievietēm: 'visi ar dzimumu saistīti vardarbības akti, kas rada vai var radīt fizisku, seksuālu, psiholoģisku vai ekonomisku kaitējumu'
- Vardarbība ģimenē: 'fiziskas, seksuālas, psiholoģiskas vai ekonomiskas vardarbības akti, kas notiek ģimenē vai mājsaimniecībā, vai starp bijušajiem vai esošajiem laulātajiem vai partneriem'
- Ar dzimumu saistīta vardarbība: vardarbība, kas vērsta pret sievieti tāpēc, ka viņa ir sieviete, vai vardarbība, kura nesamērīgi skar sievietes;
- Dzimums: sociālās lomas, uzvedība, nodarbošanās un īpašības, ko konkrēta sabiedrība uzskata par atbilstošām sievietēm un vīriešiem;

8

SK pieejas

- Ņem vērā dzimumu aspektus
- Centrā - upuris
- Pārrobežu daba
- 4 soļu pieeja: (4Ps: Prevention, Protection, Prosecution, integrated Policies)
  - Novēršana
  - Aizsardzība
  - Tiesiskā vajāšana
  - Integrēta politika

9

Integrēta politika un datu vākšana (SK 7.-11.pants)

- "... lai pieņemtu un īstenotu efektīvu, visaptverošu un saskaņotu valsts politiku ... un vispusīgi reaģētu uz vardarbību pret sievietēm (7. pants)
- Šādas politikas izstrāde un īstenošana:
  - Ar atbilstošu finanšu resursu piešķiršanu (8. pants)
  - Ar NVO un pilsoniskās sabiedrības pienesumu (9. pants)
  - Ar oficiālas koordinējošas iestādes izveidi (10. pants)
  - Ar datu vākšanu un izpēti par vardarbību, kas vērsta pret sievietēm (Art. 11. pants)

10

Novēršana (SK 12.-17. pants)

- “Konvencijas dalībvalstis veic visus nepieciešamos pasākumus, lai veicinātu izmaiņas sociālās vides un kultūras noteiktajos sieviešu un vīriešu uzvedības modeļos nolūkā izskaust aizspriedumus, paražas, tradīcijas un jebkādu citu praksi, kuras pamatā ir ideja par sieviešu nepilnvērtību vai par sieviešu un vīriešu lomām, kas padarītas par stereotipiem.” (12. panta 1. punkts)
- Kā? ...
- Veidojot izpratni (13. pants)
- Ar izglītību (14. pants)
- Apmācot attiecīgo profesiju pārstāvjus (15. pants)
- Ar preventīvu iesaistīšanos un rehabilitācijas programmām (16. pants)
- Ar privātā sektora un plašsaziņas līdzekļu līdzdalību (17. pants)

11

Aizsardzība (SK 18.-28. pants)

- “Konvencijas dalībvalstis pieņem normatīvos aktus vai veic citus pasākumus, kas vajadzīgi, lai aizsargātu visus vardarbības upurus no jebkādiem turpmākiem vardarbības aktiem.” (18. panta 1. punkts)
- Nodrošina efektīvu sadarbību starp visām attiecīgajām valsts institūcijām..., aizsargājot un atbalstot vardarbības upurus un lieciniekus no jebkādas vardarbības, uz kuru attiecas šī Konvencija (18. panta 2. punkts)
- Piemēram, nodrošina:
  - patversmes, palīdzības tālruņu līnijas, vispārējus un specializētus atbalsta pakalpojumus, krīzes centrus izvarošanas upuriem, atbalstu bērniem, kas ir liecinieki, ziņošanas veicināšanu

12

Tiesiskā vajāšana (SK 29.-58. pants)

- Par noteiktiem nodarījumiem: *Ex officio* tiesvedību var turpināt pat tad, ja vardarbības upuris atsaucis savu sūdzību (55. panta 1. punkts)
- Pienākums nodrošināt to, ka noteikti nodarījumi (fiziska un psiholoģiska vardarbība, sieviešu dzimumorgānu kropļošana, piespiedu aborts un piespiedu sterilizācija) tiek atzīti par krimināli sodāmiem atbilstoši dalībvalsts krimināllikumam (33.-39. pants)
- Neatkarīgi no tā, kādas ir vardarbības upura un vardarbības izdarītāja attiecības. (43. pants)
- Juridiskas sankcijas (civilsods vai kriminālsods) par seksuāla rakstura aizskārumu (40. pants)
- Tā sauktā „goda” aizstāvēšana nekad nedrīkst attaisnot noziegumus! (42. pants)

13

Tūlītēja tiesībsargājošo iestāšu reakcija

- Pienākums nekavējoties pienācīgi reaģēt uz jebkādu vardarbību, uz kuru attiecas šī Konvencija, tostarp, izmantojot preventīvus operatīvus pasākumus un vācot pierādījumus. (50. pants)
- Riska novērtēšana un riska vadība - visas attiecīgās iestādes novērtē mirstības risku, situācijas nopietnību un atkārtotas vardarbības risku (51. pants)
- Ārkārtas aizliegums tuvoties (52. pants)
- Ierobežojoši vai aizsardzības rīkojumi (53. pants)

14

Īpaši aizsardzības pasākumi izmeklēšanas un tiesvedības laikā

- Jānodrošina, ka visos civilprocesos un kriminālprocesos pierādījumi saistībā ar vardarbības upura seksuālo pagātņi un uzvedību ir pieļaujami vienīgi tad, ja tie ir svarīgi un nepieciešami (54. pants)
- Smagāko nodarījumu izmeklēšana un kriminālvajāšana par tiem nav atkarīga tikai un vienīgi no vardarbības upura iesniegtā pieteikuma vai sūdzības (55. pants)
- Upuru un liecinieku aizsardzība: pasargāt no iebiedēšanas, atriebības un atkārtotas viktimizācijas; informēt, ja vardarbības izdarītājs tiek atbrīvots vai izbēg; informēt viņus par tiesvedības virzību un viņu tiesībām šajā sakarā, aizsargāt viņu privātumu; nodrošināt, ka viņi tiek uzklautāti, ka viņi var sniegt liecību bez vardarbības izdarītāja klātbūtnes, nodrošināt bezmaksas juridisko palīdzību, nodrošināt, ka noilguma iestāšanās periods ir pietiekami ilgs (56.-58. pants)

15

Aizgādības lietās galvenais – drošība (31. pants)

- Lemjot par bērnu aizgādību un saskarsmes tiesībām, jāņem vērā vardarbības gadījumi ģimenē un pret sievietēm vērsti vardarbības gadījumi.
- Izmantojot saskarsmes tiesības un aizgādības tiesības, nedrīkst tikt apdraudētas vardarbības upura vai bērnu tiesības un drošība!
- Dalīta apgādība vai saskarsmes tiesības ir identificēti kā faktori, kas dod iespēju īstenot vardarbību.
- Saspilējums saistībā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantu!

16

Kā ECT judikatūra ir ietekmējusi SK saturu

- *M.C. pret Bulgāriju* nr. 39272/98, ECT 2003 XII: kas ir piekrišana?
- SK 36. pants: „Piekrišanai jābūt brīvprātīgai, paužot personas brīvu gribu, ko novērtē atbilstoši konkrētajiem apstākļiem.”
- *Kontrovā pret Slovākiju*, nr. 7510/04, 2007. gada 31. maijs: vardarbīgi draudi ar šaujamieroci
- SK 51. pants: Puses, piemērojot aizsardzības pasākumus, pienācīgi ņem vērā faktu, ka vardarbības izdarītājiem, pieder vai ir pieejami šaujamieroci

17

Kā ECT judikatūra ir ietekmējusi SK saturu

- *Opuz pret Turciju*, nr. 33401/02, ECT 2009: nozīmīga prāva par vardarbību ģimenē
- Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 2. un 3. pantu varas iestādēm ir pozitīvs pienākums veikt preventīvus operatīvos pasākumus, lai aizsargātu indivīdu, kura dzīvību apdraud cita indivīda noziedzīgi nodarījumi (skat. *Osman pret Apvienoto Karalisti*, 1998. gada 28. oktobris, § 115, Ziņojumi 1998-VIII).

18

Pozitīvi pienākumi saskaņā ar ECT judikatūru

- “Ņemot vērā mūsdienu sabiedrības uzraudzības grūtības, cilvēku rīcības neparedzamību un operatīvās izvēles, kas jāveic attiecībā uz prioritātēm un resursiem, pozitīvā pienākuma apjoms ir jāinterpretē tā, lai tas neradītu neiespējamu vai nesamērīgu slogu iestādēm. Tāpēc ne katrs apgalvojums par dzīvības apdraudējumu var radīt iestādēm Konvencijas prasību veikt operatīvus pasākumus, lai novērstu šā riska īstenošanos. Lai radītu pozitīvu pienākumu, ir jākonstatē, ka iestādes zināja vai tām vajadzēja zināt par faktisku un tūlītēju apdraudējumu identificētās personas dzīvībai, ko rada trešās personas noziedzīgas darbības, un ka tās neveica pasākumus to pilnvaru ietvaros, kuras, saprātīgi vērtējot, varētu novērst šo risku. Vēl viens būtisks apsvērums ir nepieciešamība nodrošināt ... garantijas, kas ietvertas Konvencijas 5. un 8. pantā (skat. iepriekš minēto Osman, 116. punkts).

19

Lielās palātas lieta : Kurta pret Austriju, nr 62903/15

- Pieteikuma iesniedzējas dēlu nogalināja viņas vīrs trīs dienas pēc tam, kad viņa bija ziņojusi par viņu policijā par izvarošanu un vardarbību ģimenē
- Riska faktori: iepriekšēja krimināla sodāmība par vardarbību ģimenē, vardarbības pastiprināšanās (izvarošana un smacēšana), nāves draudu izteikšana pret pieteikuma iesniedzēju un viņas bērniem, atkarība no azartspēlēm, iesniegta prasība par laulības šķiršanu
- Palāta nesaskatīja reālu un tūlītēju risku – nav pārkāpts ECK 2. pants (tiesības uz dzīvību)
- Šo notikumu laikā SK bija parakstīta, bet vēl nebija ratificēta
- Lielā palāta pieņēma iesniedzējas pieprasījumu par lietas nodošanu izskatīšanai (uzklausīšana notika 2020. gada 17. jūnijā – tiešsaistes ieraksts:
www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&c=)

20

Kā SK ir ietekmējusi ECT judikatūru?

- Attiecībā uz valstīm, kas ir pievienojušās SK:
- Lietas par vardarbību ģimenē:
  - *Halime Kılıç pret Turciju*, nr. 63043/11, 2016. gada 28. jūnijs;
  - *Talpis pret Itāliju*, nr. 41237/14, 2017. gada 2. marts;
  - *Bălșan pret Rumāniju*, nr. 49645/09, 2017. gada 23. maijs
- Izvarošana / seksuāla vardarbība:
  - *Y. pret Slovēniju*, nr. 41107/10, 2015. gada 28. maijs;
  - *E.B. pret Rumāniju*, nr. 49089/10, 2019. gada 19. marts

21

Kā SK ir ietekmējusi ECT judikatūru?

- Attiecībā uz valstīm, kuras nav pievienojušās SK:
- *Volodina pret Krieviju*, nr. 41261/17, 2019. gada 9. jūlijs – uz dzimumu balstīta vardarbība atzīta kā diskriminācijas forma
- Atsauce uz SK, neizmantojot tās principus juridiskajā analizē:
  - *J.D. un A. pret Apvienoto Karalisti*, nr. 32949/17 un nr. 34614/17, 2019. gada 24. oktobris
- SK un ECT judikatūra savstarpēji bagātina viena otru!

22

Saspilējums starp ECT un SK

- 5. pants – tiesības uz brīvību: pirmstiesas apcietinājums personām, kas (iespējams) pastrādājušas vardarbību ģimenē vai vardarbību pret sievietēm?
- 6. pants – tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr nav atzīts par vainīgu
- 8. pants – tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi: personas, kas (iespējams) pastrādājušas vardarbību ģimenē vai vardarbību pret sievietēm, tiesības satīkties ar saviem bērniem?

23

ECT judikatūra par dzimumu diskrimināciju

- *Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli*, nr. 17484/15, 2017. gada 25. jūlijs:
- Stipras sāpes un jušanas zudums pieteikuma iesniedzējas makstī pēc operācijas. Portugāles Augstākā tiesa ievērojami samazinājusi kompensāciju, kas piešķirta par slimnīcas pieļauto kļūdu:
- "...ņemot vērā viņas bērnu vecumu, viņai [prasītājai] droši vien vajadzēja rūpēties tikai par vīru; tas liek mums secināt, ka viņai nebija jāalgo pilna laika istabene. ..."
- "...nevajadzētu aizmirst, ka operācijas laikā prasītājai jau bija 50 gadu, un viņai bija divi bērni, tas ir vecums, kad sekss nav tik svarīgs kā agrīnākā vecumā, jo tā nozīme mazinās līdz ar vecumu"

24

Thank you!

Paldies!

sabrina.wittmann@echr.coe.int